

Spreeken met kinderen

Deze bijlage is in gewijzigde vorm over genomen uit Ad Boes 'Kindbiografie', Heeswijk-Dinther 2003. Het boek bevat een opdracht voor pabo-studenten om een kind gedurende ongeveer drie jaar in de buitenschoolse situatie te volgen. Een van de doelstellingen is om hen te leren met kinderen te spreken.

Praten met kinderen

Het lijkt zo eenvoudig om met kinderen te praten om meer over hen te weten te komen, maar niets is minder waar. Van nature passen volwassenen de hoogte van hun stem aan als ze met jonge kinderen spreken. Kijk maar wat er gebeurt als ze zich over een wieg of kinderbedje buigen. Dat gaat vanzelf. Maar op voet van gelijkheid met hen praten als ze wat ouder zijn, gaat lang niet iedereen gemakkelijk af.

Als je waarneemt hoe volwassenen met kinderen praten, zie je grote verschillen. Er zijn ouders die goed naar hun kinderen luisteren en goed reageren op wat er verteld wordt. Anderen laten merken dat ze zich voortdurend aan hun kinderen storen, wat resulteert in voortdurend waarschuwen en het maken van negatieve opmerkingen.

In een uitgebreid onderzoek onder leraren in het basisonderwijs bleek dat zij de omgang met kinderen tot het belangrijkste kenmerk van hun beroep rekenen (Hoogeveen, 1999). Ze willen in hun groep goede onderlinge contacten en met ieder kind een warme relatie opbouwen. Een van de kenmerken van een optimale relatie is dat de betrokkenen met elkaar communiceren. Als je iemand zegt dat hij een goede band met zijn ouders heeft, nemen we (terecht) aan dat hij ook goed met hen kan praten. Of dat het geval is, hangt af van het antwoord op een vraag aan de ouders: 'Kunt u goed met uw zoon of dochter praten?' Het staat niet vast dat zij dat ook vinden!

Communicatie heeft twee kanten. De opvoeder moet beschikken over een aantal vaardigheden: luisteren, begrijpen en spreken, maar ook moet de boodschap van het kind goed overkomen. Daarbij kunnen we er niet mee volstaan er voor te zorgen dat de taal die gebruikt wordt correct is, zoals dat bij schriftelijke communicatie het geval is. Vaak zijn voor een goed begrip juist nonverbaale aspecten van de communicatie doorslaggevend.

In "*Praten met je kind*" (J.Ruigrok, 1999) vind je aardige voorbeelden van het misverstaan van gesproken taal. In een zin als 'Wat een lekker jong, ben jij', kan zowel waardering als kritiek doorklinken. Deze auteur onderscheidt digitale en analoge taal. Digitale taal heeft betrekking op eenduidige taal en bij de analoge taal, die vaak non-verbaal van karakter is, kan de betekenis wisselen. De hele context is dan bepalend voor de betekenis van de boodschap.

Hij onderscheidt drie soorten gesprekken:

- waarin het kind een klein aandeel heeft (volgen);
- waarin het aandeel van de volwassene en het kind ongeveer van gelijke omvang is (uitwisselen);
- waarin de volwassene overheerst (leiden).

Het gaat hier niet om een oordeel, maar om een typering. Het hangt van de bedoeling van een gesprek af wat het beste is, maar dat niet alleen. Ook kan de situatie zelf bepalen wat geboden is. Als een kind uit zichzelf weinig zegt is het aandeel van de volwassenen vanzelf groter wil het kind tot zijn recht komen.

Bij 'volgen' geeft Ruigrok de volgende aanwijzingen:

- stel jezelf open en heb een afwachtende houding
- laat merken dat je luistert
- herhaal van tijd tot tijd wat een kind zegt
- zet alles duidelijk op een rij (dat is vooral nodig als een verhaal verwarrend is)
- geef geen oordeel
- neem zelf weinig ruimte

Voor 'uitwisselen' zijn die:

- wissel vraag en antwoord met elkaar af
- vul elkaar aan
- denk hardop mee met het kind
- stimuleer het denken van het kind door het stellen van vragen; dat kan ook non-verbaal
- geef andere mogelijkheden aan
- geef goede raad

Voor 'leiden' zijn de aanwijzingen:

- geef informatie, bijvoorbeeld als je iets uitlegt
- vertel en geef je mening
- adviseer, leg iets op, schrijf iets voor
- oordeel en regel de gang van zaken

Eigenlijk zouden we met deze informatie kunnen volstaan en voor het overige verwijzen naar een uitmuntend boek over spreken met kinderen. Het heet *“Luister je wel naar mij?”* en heeft *“Gespreksvoering met kinderen tussen vier en twaalf jaar”*, als ondertitel. We doen *“Luister je wel naar mij?”* weinig recht als we er enkele hoofdzaken uithalen. Misschien is het vooral belangrijk om lezers naar het overige nieuwsgierig te maken.

De auteur Martine Delfos zegt in het voorwoord dat is gebleken, dat kinderen vanaf ongeveer vier jaar in staat zijn te vertellen over hun belevingswereld. Maar zij zegt ook dat de kwaliteit van die informatie sterk bleek af te hangen van de vaardigheid waarmee iemand het gesprek voert. Hoe jonger het kind, hoe moeilijker dat kennelijk is. De bedoeling van zulke gesprekken is om, met behulp van kennis van die belevingswereld, de kwaliteit van het onderwijsaanbod te verbeteren.

Delfos stelt dat een open communicatie tussen volwassenen en kinderen vaak mislukt bij gebrek aan begrip van de volwassene. Die volwassene is zich vaak niet eens bewust van zijn storende en weinig invoelende rol. Ze geeft een mooi voorbeeld. Een volwassene vermoedt dat een kind te weinig heeft geslapen. Vergelijk de volgende opmerkingen daarover:

- je hebt te weinig geslapen;
- je ziet er niet vrolijk uit, een beetje moe, je hebt zeker weer niet kunnen slapen;
- ik vind je gezicht er niet zo vrolijk uitzien, je hebt zeker weer niet kunnen slapen;
- ik vind je gezicht er niet vrolijk uitzien, een beetje moe; klopt dat?
- ik hoop dat ik me vergis, maar is er iets me je?
- (non verbaal) een belangstellende, vragende en uitnodigende blik.

De eerste uitspraak is 'gesloten', de laatste het meest 'open'. De derde bevat al een ik-boodschap, er wordt geen generaliserende uitspraak gedaan. Het belangrijkste is dat in vragen niet het denken van de vragensteller wordt opgelegd. Vragen met een suggestie zijn minder kwalijk

dan wel eens wordt gedacht, maar de suggestie moet voortkomen uit wat een kind eerder naar voren bracht.

Er zijn een aantal communicatievoorwaarden, samengevat in aanwijzingen:

- ga op dezelfde ooghoogte zitten als het kind
- kijk naar het kind als je spreekt
- alterneer het wel en niet maken van oogcontact met het kind terwijl je spreekt
- stel het kind of zijn gemak
- luister naar wat een kind zegt
- laat met behulp van voorbeelden zien dat wat het kind zegt effect heeft
- vertel het kind dat het je moet zeggen wat het vindt of wil, omdat je het anders niet weet als het kind het je niet vertelt
- probeer spelen en praten te combineren
- breek het gesprek af en zet het later voort wanneer je merkt dat het kind afhaakt
- wanneer je een moeilijk gesprek hebt gehad, zorg er dan voor dat het kind daarna tot zich zelf kan komen

Bij *Luister je wel naar mij?*, wijst ze erop dat kinderen zich kunnen verzetten:

- het kind doet alsof het je niet hoort, het bekende 'Oost-indisch doof'
- het kind concentreert zich niet op het gesprek maar op een andere activiteit
- het kind neemt een afwachtende houding aan
- het kind neemt niet actief aan het gesprek deel
- het kind antwoordt kort
- het kind kijkt weg
- het kind loopt weg

In het boek wordt een belangrijke opmerking gemaakt over de verhouding tussen kind en volwassene. Die wordt steeds minder door de macht van de volwassene gekenmerkt, zoals dat vroeger het geval was. Anders ligt dat vaak in allochtone gezinnen. 'De leerkracht wordt bijvoorbeeld in Arabische culturen gezien als een wijs persoon die veel persoonlijke kennis heeft en niet tegengesproken mag worden'.

Veel aandacht besteed Delfos aan de betekenis van metacommunicatie. Ook dat leidt tot een aantal belangrijke en praktische aanwijzingen:

- maak het doel van het gesprek duidelijk
- laat een kind weten wat je intenties zijn
- laat een kind weten dat je feedback nodig hebt
- laat een kind weten dat het mag zwijgen
- probeer te benoemen wat je voelt en volg wat je voelt
- nodig het kind uit zijn of haar mening te geven over het gesprek
- maak metacommunicatie tot een vast onderdeel van de communicatie

Delfos onderscheidt spontaan open vraaggesprekken, interviews en hulpverleningsgesprekken. Ze kennen alle een voorbereiding, een inleiding, een introductie, een startvraag, een romps (het eigenlijke gesprek) en een afsluiting. Het laatste hoofdstuk van "*Luister je wel naar me?*", bevat gespreksaanwijzingen voor de diverse leeftijdsgroepen in de basisschool. Raadpleeg daarvoor het boek zelf.